

**„Lánya száján át beszél”
Hortensia beszéde a triumvirek előtt, annak hatása és
emlékezete.**

Ódor Nándor

Bevezető

Krisztus előtt 42-ben Hortensia vezetésével, egy gazdag római nőkből álló csoport vonult a fórumra, hogy felszólaljanak a második triumvirátus által tervezett nőket érintő adó ellen. Hortensia beszédének hatására az adót nagyban csökkentették, ezzel Hortensia elérte azt, amit rajta kívül szinte senki, visszavonulásra kényszerítette a triumvireket. Mindezt egy olyan társadalomban tette, ahol a nőknek semmi politikai szerepet nem engedtek, Hortensia fellépése megtörte a rómaiak által hitt „természetes rendet”, mégis későbbi visszaemlékezésekben tettét pozitívan írják le a római írók. Ebben a dolgozatban azokra a kérdésekre keressék választ, hogy hogyan tudta Hortensia elérni a célját és mi okozhatta a későbbi pozitív megítélését.

A második triumvirátus kora

Caesar halála utáni hatalmi harcban a hatalmat az Octavianusból²⁶⁰, Marcus Antoniusból és Lepidusból álló második triumvirátus kaparintotta meg. Bár hatalmuk még nem volt teljesen biztos (a birodalom keleti felét Brutus és Cassius irányította), de a birodalom nyugati felét és ami talán a legfontosabb, Rómát ők irányították. Az általuk felállított új, autoriter, rend erősen korlátozta a római nép eddigi szabadságát (libertas) és üldözte a vélt vagy valós politikai ellenfeleiket a proscriptio által. Ezt a rendet, mind katonai erők bevetésével, mind a besúgók jutalmazásával tartották fenn.²⁶¹ Emiatt az eddig gyakori nyilvános, vagy szenátus előtt felmondott politikai beszédek száma erősen lecsökkent, bár ebben a korban is voltak híres szónoklatok, Hortensia szónoklatán kívül is, de ezek száma egyértelműen kevesebb volt, mint a triumvirek előtti időkben.²⁶²

Mindezek mellett ekkor Róma gazdasági válságban is szenvedett. Kr. e. 49-ben Caesar kifosztotta római kincstárt, hogy katonáinak fizethesse zsoldjait.²⁶³ Ezek mellett a folytonos polgárháború csökkentette a mezőgazdasági termelést és a kereskedelmet is, mely éhezéshez

²⁶⁰ Valójában ekkor már felvette a Gaius Iulius Caesar nevet, miután az idősebb Caesar poszthumusz örökbe fogadta, de az átláthatóság kedvéért én ebben a dolgozatban Octavianusnak fogom őt hívni.

²⁶¹ Kathryn Welch, „The Lex Pedia of 43 BCE and its aftermath”, *Hermathena*, sz. 196/197 (2014): 137–62.

²⁶² Josiah Osgood, „Eloquence under the Triumvirs”, *The American Journal of Philology* 127, sz. 4 (2006): 525–51.

²⁶³ Adrian Keith Goldsworthy, *Caesar: life of a colossus* (New Haven: Yale University Press, 2006), 125.

és gazdasági bizonytalansághoz vezetett.²⁶⁴ Ezen persze nem segített, hogy a Casear merénylői és a második triumvirátus harcában mindkét fél rómaiak által eddig még nem látott méretű seregeket toborzott, a közelgő összecsapásra készülve (a triumvireknek 19 légiója az összeesküvőknek 17 légiója volt).²⁶⁵ A polgárháborúhoz vívásához viszont pénz kellett és a triumvireknek még 200 millió drachma hiányzott, ezért szükség volt a *proscriptióval* járó vagyonelkobzásokra és az új adókra, köztük Róma 1400 leggazdagabb nőjét érintő adó bevezetésére is.²⁶⁶

Római nők a politikában

Ulpianus így fogalmazott könyvében: „A nők ki vannak zárva minden polgári- vagy közfeladatból...”²⁶⁷. Alapvetően azt elmondhatjuk, Rómában a nők nem vettek (vagy inkább vehettek) rész a *res publicában*. Ennek több oka is volt, amelyek közül én hármat emelnék ki. A törvény tiltotta, hogy a nők szavazhassanak vagy viselhessenek hivatalt.²⁶⁸ Emellett gyakran a szokás és illem miatt nem vettek részt eseményeken, melyeket a törvény nem tiltott, erre egy példa, hogy a nők nem mondtak beszédeket (legyen az védő vagy vádló) az őket érintő bírósági ügyekben, hanem férfiakat bízta meg az érdekeik képviselésével, pedig törvény nem tiltotta, hogy maguk nevében beszéljenek.²⁶⁹ Ezek mellett a harmadik ok amit ki akarok emelni, hogy a nőket az is gátolta a politikai szerepvállalásban, hogy nem kaptak megfelelő oktatást. Bár bizonyos gazdag családok gyermekei járhattak iskolákba, 14 évesen, amikor általában először házasodtak, kikerültek onnan. Ezek után a ház vezetése mellett nem volt idejük vagy lehetőségük tanulni, hacsak valami férfi rokonuk vagy férjük nem döntött úgy, hogy személyesen oktatja őt.²⁷⁰

Ettől függetlenül voltak nők, akiknek volt ráhatása a római politikára, de ez csak a felső osztálybeli nők (ami már önmagában egy szűk réteg réteg) egy kis rétege volt és ők sem tudtak

²⁶⁴ Fergus Millar, „The Mediterranean and the Roman Revolution: Politics, War and the Economy”, *Past & Present*, sz. 102 (1984): 3–24.

²⁶⁵ Pontos számokról: Adrian Keith Goldsworthy, *Antony and Cleopatra* (New Haven: Yale University Press, 2010), 252.

²⁶⁶ Appianosz, *De bellorum civilium*, 4. könyv, 31-32. caput.

²⁶⁷ Ulpianus *Digesta*, 50. könyv, 17. caput

²⁶⁸ Mary T. Boatwright, „Women and Gender in the Forum Romanum”, *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 141, sz. 1 (2011): 133.

²⁶⁹ Boatwright, 114.

²⁷⁰ Gillian Clark, „Roman Women”, *Greece & Rome* 28, sz. 2 (1981): 200–201.

nyíltan, direkt hatni rá. Ők általában a háttérből, férjeiken vagy fiaikon keresztül, esetleg szimpatikus politikusok támogatásával (legyen az csak szóban vagy materiálisan is) tudták politikai terveiket valósággá tenni.²⁷¹ Emiatt Hortensia fellépése és pozitív megítélése voltaképpen egy anomáliának tekinthető.

Hortensia és a beszéde

Sajnos keveset tudunk Hortensiáról. Tudjuk, hogy ő Quintus Hortensiusnak, egy híres szónoknak volt a lánya és férje feltételezhetően Quintus Servilius Capo volt.²⁷² Apja tanításának köszönhetően egy tanult asszony volt, aki nagy tehetséget mutatott a szónoklat művészetében. Véleményem szerintem emiatt lett ő az új adó elleni nőmozgalom vezetője.²⁷³

A tüntetés menete Appianos „De Bellorum Civillum” című művében van leírva, a 4. könyv 32-34. caputjaiban. Ez a mű tartalmazza az esemény menetét és Hortensia beszédének pontos leírását. De mivel ez a 2. században íródott, több generációval Hortensia cselekedetei után, ezért pontossága és hitelessége, főleg a benne leírt beszéd esetében, vitatható. Azt viszont Quintilianus műve alapján tudjuk, hogy beszédét leírták és később is olvasták²⁷⁴, tehát nem lehetetlen, hogy Appianos olvashatta. Én szerintem még ha nem is pontos szó szerint a leírt beszéd, az érvek és érvelési módszerek mindenképpen ugyanazok, maximum másképpen voltak eredetileg fogalmazva, ezért az Appianos által leírt beszéd elemzésre érdemes.

A tüntetők eredetileg nem nyilvánosan akartak szembeszegülni a triumvirekkel, hanem a körülöttük lévő nőkön keresztül próbáltak hatni rájuk. Ezért felkeresték és sikeresen maguk oldalára állították Octavianus nővérét Octaviát és Marcus Antonius anyját Juliát. De Marcus Antonius felesége Fulvia nem csak, hogy elutasította őket, meg is sértette őket. Miután a tradicionális módszer nem érte el a hatást a fórumra vonultak (Octavia és Julia is velük vonult) ahol, miután a tömeg utat nyitott nekik, Hortensia elmondta emlékezetes beszédét.²⁷⁵ A következő bekezdésekben ezt a beszédet fogom részletesen elemezni.²⁷⁶

²⁷¹ Clark, 207–8.

²⁷² Judith P. Hallett, *Fathers and Daughters in Roman Society: Women and the Elite Family*, Course Book (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 58.

²⁷³ Joyce E. Salisbury, *Encyclopedia of Women in the Ancient World* (Santa Barbara (Calif.): ABC-CLIO, 2001), 161.

²⁷⁴ Marcus Quintilianus Fabo: *Insitutio Oratoria* 1. könyv 1. fejezet 6. caput.

²⁷⁵ Appianos: *De Bellorum Civillum* 4, könyv. 32. caput.

²⁷⁶ A dolgozat írásához a Hahn István féle Appianos fordítást használom és abból fogok idézni

“Mi előkelő asszonyok kéréseinkkel illő módon a ti asszonyaitokhoz folyamodtunk. De Fulvia hozzánk méltatlan bánásmódban részesített, s ezért vagyunk kénytelenek a Forumra vonulni”

A beszéd elején magyarázatot ad az általuk elkövetett tradíciótörés okára, és kiemeli, hogy erre ők kényszerültek és nem ezt akarták. Ezzel már rögtön mást, jelenleg Fulviát, teszi felelőssé ezért a „bűnért”.

“Elvettétek immár tőlünk szüleinket, gyermekeinket, férjeinket és testvéreinket azzal a váddal, hogy sérelmet szenvedtetek tőlük; de ha ezek után még vagyontuktól is megfosztotok, származásunkhoz, életmódunkhoz és asszonyi természetünkhöz méltatlan, szégyenletes helyzetbe jutunk!”

Ezek után előhívja a *proscriptio* emlékét, ami a fórumi hallgatóság nagy részét személyesen is érinthette. Itt emlékezteti a hallgatóságot arra, hogy a római nők nem tudják önmagukat eltartani és egy ilyen adó után az elvesztett vagyonukat nem fogják tudni visszaszerezni, mert a római nőknek kevés lehetősége volt saját keresetre²⁷⁷ és a biztonsági háló, melyeket a férjeik, fiaik vagy apáik adtak, a *proscriptio* miatt már nem létezik.

“Ha azt állítjátok, hogy tőlünk ugyanolyan sérelmet szenvedtetek, mint a férjeinktől, ám proskribáljatok minket is, akárcsak őket! De hát mi, asszonyok, nem bélyegezhettük egyikőtöket sem a haza ellenségének, nem vehettük el senkinek a házáat, nem vesztegettük meg a hadseregét, nem hoztunk rátok ellenséget, és egyikteket sem akadályoztuk tisztség vagy méltóság elnyerésében! Miért osztozunk hát a büntetésben, ha nem volt közünk a jogtalansághoz?”

²⁷⁷ A római nők limitált öröklési és tulajdoni jogaihoz lásd: Bronwyn Lee Hopwood, „Heres Esto: Property, Dignity, and the Inheritance Rights of Roman Women 215 BC-AD 14”, 2004.

Ezek után bemutatja saját erényességét, azzal, hogy kijelenti, méltó büntetést elfogadnának, de ez nem méltó. Kiemeli, hogy ők asszonyok nem követhettek el sérelmeket a triumvirek ellen, hiszen nők nem vehetnek részt a *res publicában*. Viszont beszédével legitimálja a *proscriptiot* és nem vitatja, hogy a büntetettek büntetése „méltó” volt. Véleményem szerint ez nem véletlen, és ez mutatja, hogy bár itt szembe megy a triumvirek akaratával, nem elúzni, hanem meggyőzni akarja őket, egyességet akar és nem forradalmat. Ez mutatja, hogy Hortensia pontosan ismerte a római politikai realitást és tudta, hogy milyen keretek közt kell mozognia.

“De miért is fizessünk mi, akik, nem részesülünk sem tisztességben, sem rangban, sem hadvezérségben, sem abban a politikai hatalomban, amelyért ti, máris annyi szenvedést okozva, harcoltok? Azt mondjátok: azért, mert háború van. De mikor nem voltak háborúk? És fizettek valaha is adót az asszonyok? Hiszen maga a természet ment fel ez alól, éspedig minden ember szemében!”

Itt bemutatja, hogy mivel az asszonyoknak nincs politikai szerepe, ezért nincs okuk, hogy ebben a polgárháborúban részt vegyenek. Fontos kiemelni, hogy ez nem egy követelés arra, hogy nők is részt vehessenek a politikában²⁷⁸, hanem „nincs adózás képviselő nélkül” érv használata, oly módon, hogy „mivel nem vagyunk képviselve megadóztatásunk igazságtalan lenne.” Ezek mellett kiemeli a történelmi precedens hiányát ilyen akcióra, és a vita helyzetét megfordítja, így őket a tradíciót megtörő és a fórumra vonuló nőket állítja be a „természetes rend” védőiként míg a triumvireket lesznek annak megtörői.

“Igaz, anyáink a természet törvénye ellenére egy esetben mégiscsak fizettek adót, amikor a karthágóiak támadása idején az egész birodalom és maga a Város volt veszélyben. De akkor önként szolgáltatták be az összeget és nem földjük, birtokaik, hozományuk és házuk után, ami nélkül szabad asszony számára nem élet az élet, hanem csak otthoni ékszereik után. Ezt sem becsülték fel hivatalosan, nem voltak feljelentők és vádlók, kényszer és erőszak, hanem mindenki annyit fizetett amennyit

²⁷⁸ Szerencsére nem találtam emellett a (szerintem téves) nézet melletti érvelést se szakirodalomban, sem laikus ismeretterjesztő művekben.

akart. De most mitől féltitek a birodalmat és a hazát? Induljon csak háború a gallok és a parthusok ellen nem fogunk anyáinknál hitványabbaknak bizonyulni a haza megmentésében! De a polgárháborúra nem fizetünk és nem is segítünk titeket egymás ellen!”

Utána egyből egy lehetséges ellenérvet cáfol meg. Bemutatja, hogy bár az asszonyok segítették a második pun háború alatt az államot adományokkal, kiemeli, hogy ez nem összehasonlítható a jelenlegi adótervvel, mert a pun háború alatti adományok önkéntesek voltak és csak a luxuscikkeiket, az ékszereiket, szolgáltatták be, ami nem veszélyeztette életmódjukat. Ezzel bemutatja azt is, hogy mennyire lehetetlen az áldozat, amit tőlük kérnek, és akkor, amikor a város veszélyben volt sem kértek ekkora áldozatot. Ezek mellett kiemeli a két háború közti különbséget, hiszen a pun háborúk alatt a nemzetet védték egy külső ellenségtől, a jelenlegi pedig egy polgárháború, ami alatt rómaiak rómaiakat ölnek. Ezek mellett védi önmagukat a gyávaság és önzőség bélyegétől, kiemeli, hogyha a haza veszélyben lenne, az esetben nem késlekednének pénzzel segíteni azt. Ez a részlet mutatja, hogy Hortensia jól ismerte a város történelmét és a haza védelmének fontosságának kiemelésével mutatja, hogy azt is tökéletesen tudja, hogy milyen érvekre fogékonyak a római polgárok. Véleményem szerint az, hogy a Lex Oppiát és az akörüli tüntetéseket meg sem említi nem véletlen, nem akarja, hogy párhuzam vonódjon az ők és a Lex Oppia ellenzőinek ügyei közt.

“Mi nem avatkoztunk bele Caesar és Pompeius harcába, nem kényszerített ilyesmire Marius, Cinna és Sulla, a haza zsarnoka. És ti meritek mondani, hogy helyreállítjátok az állam rendjét!?”

A beszéde végén összehasonlítja a triumvirek és a közelmúlt polgárháborúinak vezetői cselekedetével. Annak a kiemelése, hogy Caesar ilyet nem tett nem véletlen, hisz a triumvirek az ő politikájának folytatóiként mutatták magukat és hogy így bemutatja ezt a különbséget Hortensia a politikai programjuk és legitimitációjuk alapját kérdőjelezi meg. Sullát sem véletlenül emeli ki, hisz az ő emlékezete és megítélésé ebben az időben rendkívül negatív

volt²⁷⁹, ezért ezzel indirekt módon arra utalt, hogy „ha ezt megteszitek akkor rosszabbak lesztek, mint Sulla”.

Véleményem szerint ez egy kitűnően megírt és megtervezett beszéd volt. Nagyon ügyesen mutatta be érveit Hortensia és mellette megcáfolt lehetséges ellenérveket és a triumvirek politikai alapelveivel állította szembe akcióikat, valamint magukat a nőket római rend őrzői és nem felborítói szereppel ruházta fel. Ezen felül bemutatja, hogy ő egy gyakorlott és hatékony szónok volt, aki magas szintű történelmi és politikai tudással rendelkezik.

A beszéde el is érte a kívánt hatást. A triumvirek megpróbálták erőszakkal elfojtani a tüntetést és a *lictoraikkal* megpróbálták az asszonyokat kiszorítani a fórumról, de a nép a védelmükre kelt. Másnap csökkentették az adóztatott nők számát 400-ra, viszont új adókat emeltek, amik nem csak a gazdag polgárokat érintették²⁸⁰. Ez egy rendkívül népszerűtlen és politikailag drága döntés volt a triumviroknak, és feltételezem nem könnyen hozták meg. Hortensia győzött. Sőt nem csak győzött, hanem nőként visszavonulásra kényszerítette a triumvireket, ami egy olyan cselekedet, amit szinte senki más nem tudott elérni.

Hortensia emlékezete és annak magyarázata

Hortensia hatalmas sikert aratott beszédével, de ehhez megtört számos kulturális tabu. Mégis a római történetírók pozitívan emlékeztek meg róla. Appianoson kívül még két író említi meg, Valerius Maximus²⁸¹ és Marcus Fabius Quintilianus²⁸². Mindkettő forrás korábban íródott, mint Appianos műve, ezért feltehetően megbízhatóbbak, ám kevésbé részletesek.

Quintilianus művében a Hortensiát megemlítő fejezetnek a célja, hogy rávegye a szülőket, hogy a nőknek is tanítsák a szónoklást. Ehhez Hortensiát is egy pozitív példaként hozza fel, több nő között, bár ő az egyetlen közülük, aki nyilvánosan ért el eredményt. De itt nem az a célja, hogy más női szónokok is legyenek, hanem azért érvel, hogy a nők is taníthassák gyerekeiket szónokolni. Kiemelendő, hogy Hortensiát Hortensius lányaként és nem Servilius feleségként mutatja be, mivel, az apja egy híres szónok volt ezért kapcsolata Hortensiával,

²⁷⁹ Josiah Osgood, „Ending Civil War at Rome: Rhetoric and Reality, 88 B.C.E.-197 C.E.”, *The American Historical Review* 120, sz. 5 (2015): 1687.

²⁸⁰ Appianos: *De Bellorum Civillium* 4, könyv. 34. caput.

²⁸¹ Valerius Maximus: *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX* 8. könyv 3. caput

²⁸² Marcus Quintilianus Fabo: *Insitutio Oratoria* 1. könyv 1. fejezet 6. caput

ebben a kontextusban, fontosabb, mint a férjéé. Ebben szerintem már benne van az a cél, ami majd a következő szövegben jól látható is lesz, hogy Hortensia beszédét és eredményét valójában Hortensius beszédének és eredményének nyilvánítsak.

Valerius Maximus leírásából kicsit többet tudhatunk meg ezért azt idézem is elemzés előtt.

“Hortensia, Q. Hortensius lánya, mikor a feleségek rendje erősen adóztatva volt a triumvirek által, s a férfiak egyike sem mert védelmükben felszólalni, a triumvirek előtt vette fel az asszonyok ügyét, nem csak bátran, hanem sikeresen is. Apja ékesszólásának felélesztésével, elérte, hogy a kényszer nagyobb részét elengedjék. Q. Hortensius ekkor újra élt a női nemben és lánya szavaiként lélegzett. Ha férfi leszármazottjai is megkapták volna az ő (Hortensia) életerejét, akkor Hortensius hatalmas ékesszóló képessége nem ért volna egy nő beszédében véget.”²⁸³

Itt először is a férfiakat vonja felelőségre, amiért nem álltak ki a nők ügye mellett, így a női tradícióörösrést a férfiak hibáiként jeleníti meg. Ezek után Hortensia eredményét nem a sajátjaként, hanem apja eredményeként könyveli el, valójában szerinte Hortensia beszéde és eredménye Hortensius beszéde és eredménye. Ez szerintem egy kísérlet arra, hogy magyarázatot adjon erre az eseményre, ami szembe megy mindennel, amit a rómaiak a nemek természetes rendjének hittek. Így lett a nők fellépése a férfiak bűne és Hortensia cselekedte az apja cselekedete, megóvva az általuk hitt természetes rendbe vetett hitet. Ezt kétszer is megteszi. Először azt állítja, hogy ekkor (a már halott) Hortensius beszélt lánya száján át, másodszor pedig ezt az eseményt Hortensius szónoki karrierjének részeként, az ő utolsó beszédéneként állítja be. Ezek mellett megjelenik benne a bánat, hogy Hortensius fiai nem örökölték meg a képességét.

De mennyire egyedi ez a megítélése Hortensiának? Természetesen nem ő volt az egyetlen nő, aki szembe ment a nemi elvárásokkal. Ahhoz, hogy megtudjuk, hogy mitől pozitív Hortensia megítélése össze kell vetnünk más hasonló esetekkel. Én három másik esettel hasonlítom most össze. Egyik legegységesebb, a Lex Oppia elleni tüntetés. A másik kettő, két bírósági ügy, melyeket Valerius Maximus emelt ki, ugyanabban a fejezetben, ahol Hortensiaról írt, ezek Afrania és Maesia bírósági ügye(i).

²⁸³ Samuel Speed fordítása alapján

A Lex Oppia elleni tüntetésről a legfontosabb forrásunk Livius.²⁸⁴ Ezt a törvényt a II. pun háború alatt hozták és limitálta, hogy a nőknek mennyi aranya lehetett, és szabályozta, hogy milyen ruhákat vagy ékszereket viselhettek.²⁸⁵ Amikor már Róma győzelme biztos volt, felmerült, hogy a törvényt visszavonják, az ezt körülvevő vitát írja le Livius, ami az idősebb Cato és Lucius Valerius között zajlott, az előbbi ellenezte a változtatást, míg az utóbbi támogatta. A vita közben a római matróknak tüntettek a törvény visszavonásáért, de Livius az ő szerepüket minimalizálja, a történetében a két néptribunus vitájára fókuszál. Livius minimalizálja a tüntetést és fontosságát és alapvetően negatívan ítéli meg cselekedetüket.²⁸⁶ Tehát ellentétben Hortensiával őrjük negatívan emlékeznek, pedig a körülmények hasonlóak voltak, a nők hasonlóan kollektív akcióval kényszerítették rá akaratukat a városra, ugyanolyan sikerrel. Mégis is nagyon más a megítélésük, amelynek több okát látom. Az egyik az lehet, hogy a Lex Oppia visszavonásáért folytatott politikai küzdelmet már a férfiak vezették, ezért nem voltak „rákényszerítve” a nők, hogy akaratukat érvényesítsék, valamint feltételezhetően a Lex Oppiát ellenző nők nem járták végig a kötelező köröket, ellentétben Hortensiával. Másik ok, hogy a céljuk kevésbé „nemes” egy római férfi szemében, hiszen ennek célja az volt, hogy a nők szabadon viselhessenek díszeket, ellentétben Hortensiával, aki a szemükben a túlélésért és egy igazságtalanság ellen küzdött. Persze valójában a Lex Oppia arról szólt, hogy a nők szabadon dönthessenek, hogy mi viseljenek és ne legyen a szabadságuk korlátozva²⁸⁷, de Livius és Cato szemében ez nem fontos.²⁸⁸

Afrania²⁸⁹ szintén egy római nő volt, aki gyakran képviselt másokat bírósági ügyekben. Ezt ma ügyvédnek neveznénk, de Valerius Maximus nem így nevezi művében.²⁹⁰ Afraniát rendkívül negatívan értékelte, egyedül a halála dátuma szerepel (Caesar második konzulása alatt, tehát Kr. e. 48-ban) a műben mert „...jobb emlékezni mikor hagyta el egy ilyen szörnyeteg a világot, mint arra, amikor belelépett.”²⁹¹ Róla Ulpianus is megemlékezik, és azt

²⁸⁴ Titus Livius: *Ad Urbe Conidta* 34. könyv 5-8. caput.

²⁸⁵ Peixuan Xu, „The Repeal of the Lex Oppia: Women’s Property Rights and the Fear of Female Power the Transformation of Rome from Republic to Empire: 133-20 BCE:” (2021 4th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2021), Xishuangbanna, China, 2021), 1562, <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211220.264>.

²⁸⁶ Xu, 1566.

²⁸⁷ A férfiak öltözködése, nem volt korlátozva, a szenátusban valami feladatot ellátó férfiak ugyanúgy viselheték speciális tógáikat.

²⁸⁸ Xu, 1565–66.

²⁸⁹ Ulpianusnál Carfaniaként van nevezve. Én az Afrania nevet preferálom, de mindkettő megfelelő.

²⁹⁰ Valerius Maximus: *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX* 8. könyv 3. caput

²⁹¹ Samuel Speed fordítása alapján

írja, hogy egy törvény is született specifikusan miatta, ami tiltja, hogy nők másokat képviseljenek.²⁹² Mi lehet ennek a rendkívüli negatív ítéletnek az oka? Afrania egyértelműen megtört egy íratlan szabályt azzal, hogy nőként beszélt a bíróság előtt, azzal pedig, hogy mások helyett beszél, véleményem szerint, egy még nagyobb tabut tört át, így a férfiak szerepét vette fel nőként. Emellett azzal tudok érvelni, hogy bár miatta mást nem reprezentálhatott ezentúl nő, önmagukat viszont még igen, bár az illem ellenezte azt. Az, hogy mennyire volt hatékony ügyvéd arról nem tudunk semmit. Szerintem, ha nem lett volna sikeres és az általa képviselteknek nem megfelelő ítéletek születtek volna gyakran, akkor kritikusan ezt is leírták volna róla. Ezek mellett hasonlóan a Lex Oppia mellett tüntetőkhöz önkéntesen és nem kényszerből tette, amit tett.

Sentinum Maesia²⁹³ perbe lett fogva, viszont olyan jó védőbeszédet mondott, hogy egyhangúan felmentették, és mivel egy „férfias” beszédet mondott (Valerius így fogalmaz: „...egy női test alatt egy férfi határozottságát viselte...”²⁹⁴) ezért ő „*Androgina*” -nak lett nevezve. Bár más kutatók ezt gúnynévként értelmezik²⁹⁵ én ezt vitatnám. Róma egy olyan társadalom volt, ahol határozottan elkülönültek a férfias és nőies erények.²⁹⁶ Maesia azzal, hogy önmagát védte egy férfi szerepébe lépett, és szónoklati tudásával meggyőzte a bírót ártatlanságáról. A jó szónoklati képesség azonban a férfiak erénye volt Rómában²⁹⁷ és mivel így nőiessége mellett ez a — az ókori rómaiak szerint — férfias erény is benne volt, ezért nevezték *Androginának*, bár nagy eséllyel ezt ő nem érezhette bóknak. Maesia pozitív (vagy legalábbis nem negatív) megítélése érdekes, mert esete hasonló, a negatívan megítélt, Afrania esetéhez. Fontos különbség viszont, hogy ő csak egyszer szónokolt és önmagát képviselte, szóval feltehetően kényszerítve volt, még akkor is, ha az ő feltételezett társadalmi helyzetében lévő asszonynak bőven lett volna lehetősége felkérni egy férfit, hogy képviselje őt.²⁹⁸

²⁹² Ulpinaus *Digesta*, 3. könyv, 5. caput

²⁹³ A tárgyalás jogi háttéréről én nem írok ebben a dolgozatban, de a témáról írt: Anthony J. Marshall, „Roman Ladies on Trial: The Case of Maesia of Sentinum”, *Phoenix* 44, sz. 1 (1990): 46–59, <https://doi.org/10.2307/1088565>.

²⁹⁴ Samuel Speed fordítása alapján

²⁹⁵ Marshall, „Roman Ladies on Trial”.

²⁹⁶ Glenys Davies, „Portrait Statues as Models for Gender Roles in Roman Society”, *Memoirs of the American Academy in Rome. Supplementary Volumes* 7 (2008): 209–10.

²⁹⁷ Marshall, „Roman Ladies on Trial”, 50.

²⁹⁸ Marshall, 47–48.

Ma már tudjuk, hogy a rómaiak által alkotott kép a nemi szerepekről téves. A világ legtöbb országában, a nők részt vehetnek a közügyekben, sőt ez már annyira elfogadott, hogy akár legszélsőségesebben tradicionalista pártokban is jelen vannak, akár vezető szerepben is. A négy eset, amit itt megemlítettem bizonyítékként is szolgálhatott volna a korabeli Róma lakosainak, hogy amit ők természetesnek tartanak, a nemi szerepekről, az nem feltétlenül az, de ez nem törte meg a hitüket a tradicionális gondolkodásmódban. Ezen emlékezéseknek valójában két célja van, hogy azokat, amiket meg tudnak magyarázni anélkül, hogy megtörné a nemi szerepeket, azokat megmagyarázzák és amiket nem azokat meg elítéljenek. Hortensia tette elfogadható a rómaiak szemszögéből, mert valójában az apja eredményeként könyvelik el, míg Maesina azért nincs elítélve mert „férfias határozottsága” volt. Ezzel elérték, hogy ne is legyen női eredmény, megmagyarázzák (tévesen), hogy ezek a női eredmények valójában a férfiak eredményei. Egy másik fontos védője ennek a két cselekedetnek még, hogy valószínűleg kényszerből tették. A Lex Oppia elleni tüntetők és Afrania esetei viszont nem férnek bele a nemi szerepekbe és nem is kényszerből cselekedtek ezért elítélték tettüket. Tehát Hortensia pozitív megítélésének az a fő ok, hogy tette belemagyarázható a római nemi elvárások határaiba.

Hortensia megítélésé napjainkban

Végezetül szeretnék rámutatni arra, hogy ma hogyan gondolkozunk Hortensiáról. Hortensia egy kevesek által ismert személy. Megállapítható, hogy nagyon kevesen tudnak róla és kiemelkedő szónoklatáról. A középiskolai tankönyvekben nem szerepel²⁹⁹. Ha a Google képekben rákeresünk akkor Szapphó mozaikot vagy John Wiliam „Római szépség” című festményeként látjuk ábrázolva.³⁰⁰ Amikor a XX. század második felében a női történelmi szereplőket újra értelmezték akkor sem került középpontba, nem lett belőle feminista hősnő, hiszen ő nem a női egyenjogúságért tüntetett, hanem a status quo visszaállításáért. Viszont mégis elért valamit, amit mások alig, sikeresen ellenállt a triumvirek akaratának és el is érte célját. Tettért tudásunk alapján nem kapott büntetést, és még pozitív is volt a megítélése a római emlékezetben. Véleményem szerint Hortensiával többet kellene a tudománynak és a

²⁹⁹ Az NKP weboldalán fent lévő digitális tankönyvek egyikében sem szerepel a neve (ellenőrizve 2024.05.27), a Mozaik kiadó 9.-es és 5.-es tankönyvében sincs említve, valamint nem szerepel a Száray féle tankönyvben sem.

³⁰⁰ A kereső kulcs a „Hortensia orator” volt rákeresve: 2024.05.23

népszerűsítő történelemoktatásnak foglalkoznia, és remélem, hogy a jövőben több, ennél a dolgozatnál komolyabb, tanulmány is születik róla.

Bibliográfia

Források

Appianosz. *De Bellum Civillum*

Fabius Quintulanusz Fabo. *Institutio Oratoria*

Valerius Maximus. *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX 8. könyv*

Titus Livius. *Ad urbe condita*

Ulpinaus: *Digesta*

Szakirodalom

Boatwright, Mary T. „Women and Gender in the Forum Romanum”. *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 141, sz. 1 (2011): 105–41.

Clark, Gillian. „Roman Women”. *Greece & Rome* 28, sz. 2 (1981): 193–212.

Davies, Glenys. „Portrait Statues as Models for Gender Roles in Roman Society”. *Memoirs of the American Academy in Rome. Supplementary Volumes* 7 (2008): 207–20.

Goldsworthy, Adrian Keith. *Caesar: life of a colossus*. New Haven: Yale University Press, 2006.

Hallett, Judith P. *Fathers and Daughters in Roman Society: Women and the Elite Family*. Course Book. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014.

Hopwood, Bronwyn Lee. „Heres Esto: Property, Dignity, and the Inheritance Rights of Roman Women 215 BC-AD 14”, 2004. január 1. <https://ses.library.usyd.edu.au/handle/2123/18692>.

Marshall, Anthony J. „Roman Ladies on Trial: The Case of Maesia of Sentinum”. *Phoenix* 44, sz. 1 (1990): 46–59. <https://doi.org/10.2307/1088565>.

Millar, Fergus. „The Mediterranean and the Roman Revolution: Politics, War and the Economy”. *Past & Present*, sz. 102 (1984): 3–24.

Osgood, Josiah. „Eloquence under the Triumvirs”. *The American Journal of Philology* 127, sz. 4 (2006): 525–51.

— — —. „Ending Civil War at Rome: Rhetoric and Reality, 88 B.C.E.-197 C.E.” *The American Historical Review* 120, sz. 5 (2015): 1683–95.

Salisbury, Joyce E. *Encyclopedia of Women in the Ancient World*. Santa Barbara (Calif.): ABC-CLIO, 2001.

Welch, Kathryn. „The Lex Pedia of 43 BCE and its aftermath”. *Hermathena*, sz. 196/197 (2014): 137–62.

Xu, Peixuan. „The Repeal of the Lex Oppia: Women’s Property Rights and the Fear of Female Power the Transformation of Rome from Republic to Empire: 133-20 BCE:” Xishuangbanna, China, 2021. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211220.264>.